

**OGLAVLJE UDATE ŽENE
U SESVETSKOM PRIGORJU**

MUZEJ PRIGORJA

Trg D. Domjanića 5
Sesvete - Zagreb

prosinac 1999. – veljača 2000.

Mladi žene iz Kalina.

UVOD

Ova je izložba posvećena već nekoliko generacija odbačenom i zaboravljenom djeliću baštine Sisvetskog prigorja. Radi se o oglavlju - djelu tradicijskog ženskog odijevanja. Oglavlje su pokrivala za glavu, **paculica** i **peča**, koja zahtijevaju odgovarajuće počešljanu i oblikovanu kosu. Odmah je jasno da se radi o kulturnoj tekovini seljačkog stanovništva, premda su jednako oglavlje, samo od skupocjenijih materijala nosile i pripadnice sloja koji je već bio blizak građanskom.

Oglavlja o kakvima je ovdje riječ vraćaju nas u prvu polovicu dvadesetog stoljeća, u vrijeme koje je čakako imalo svoja pravila i shvaćanja, prema kojima je žena svoju dob i svoj status u zajednici označavala nekim upadljivim vanjskim znakom. Za djevojku se smatralo da su već sa šesnaest godina stasala za udaju i uglavnom bi se udala do dvadesete godine, koja je već smatrana kritičnom, kasnom. Paculica i peča, koje je prvi put stavila na glavu na svojoj svadbi i nosila do smrti, davale su do znanja da se radi o udatoj ženi.

U mnogim se selima još mogu zateći brojni odjevni predmeti i primjerci oglavlja koja starije žene čuvaju kao dragu uspomenu. Ta oglavlja međutim nisu izrađena prema tradiciji pojedinog sela, nego za više pa i za sva sela Sisvetskog prigorja nalazimo iste tehnike izrade, iste likovne motive u ukrašavanju te iste kupovne ukrasne detalje, prema spretnosti, ukusu i kupovnoj moći žena koje su ih izradile. Pri izradi oglavlja značajnu je ulogu igrala i njihova želja da se istaknu ljepotom, originalnošću i finoćom izrade u čemu su se prešutno nadmetale.

O sirovinama za izradu oglavlja

Od sirovine do konačnog komada odjeće ili oglavlja dugačak je i mukotupan put, što je uvelike obilježilo svakodnevni život ovdašnjega ženskog stanovništva. Svesetsko se prigrorje od istočnih padina Medvednice spušta na jug prema Savi. Klima i reljef omogućavali su urod npr. žitarica i grožđa, dok su od tekstilnih biljaka pogodovali jedino uzgoju konoplje, **preje**. Međutim, dobivene su količine bile mnogo manje od potreba. Konoplja je smatrana prostijom i skromnijom sirovinom, neprikladnom za izradu oglavlja. Nasuprot tome, u Posavini je uspijevalo obilje konoplje i lana, za čju obradu čak nije bilo dovoljno vlastite radne snage. Dobro se pamti da su kroz cijelu prvu polovinu dvadesetog stoljeća siromašne, ali i srednje imućne Prigorke odlazile na rad u posavska sela. Stariji ljudi iz Dugog Sela i okolice još se sjećaju kolona žena koje su pri tom dugom pješačenju nastojale zaštititi odjeću od prašine tako da su zadigle krpa **podrubačka** i **rubace**, odnosno donje suknje koju su preko gornje suknje zatakale za pojas, da bi podrubaček izvana štiti rubaču. Okopavale su krumpir i brsale kukuruz, no što je najvažnije, odlazile su **na tuclje**. Bilo je to stupanje, najteži fizički posao u procesu obrade lana i konoplje, ali su za uzvrat dobivale svaki deveti ili deseti snop. Za vrijeme stupanja žene su po nekoliko dana spavale na sjenicima, no to je bio način da se snabdiju i konopljom, potrebnom za posteljno rublje i neke dijelove odjeće, ili, što je najvažnije, dolazile su do lana. Tanika i svilenkasta nit lana bila je vrlo cijenjena, pa su oglavlja, naročito peča, tkane od lana smatrane vrlo finima i skupocjenima, **preštimanima**.

U gospodarski napredniju i prometno bolje povezanu Posavinu ranije je prodira odjeća od industrijski izrađenih tkanina, npr. **cajga** i različitih vrsta **svile**, pa su se Posavke ranije **preslekle** - tradicijsku seljačku odjeću zamijenile su onom od kupovnih materijala prema aktualnoj modi. Napuštenu su tradicijsku odjeću bacale, često jeftino prodavale ili poklanjale Prigorikama koje su je vrlo rado uzimale, što objašnjava kako se odjeća drugačijeg tipa našla u prigrorskoj.

Osim lana kao domaće sirovine koristila se i kupovna, industrijske proizvodnje. Istraživanje iz prve polovice 20. stoljeća, naime ono Vladimira Tkalića iz 1926. godine potvrđuje da je tada kod seljačkog stanovništva okolice Zagreba za tkanje već uvelike udomačen kupovni pamučni konac industrijske proizvodnje. I u Svesetskom su se prigrorju kupovali **ježek** i **končec** i njime se tkalo kod kuće na tkalačkom stanu. Više se koristio deblji končec i to za osnovu temeljnog platna, dok se kod platna namijenjenog izradi oglavlja koristio i kao osnova i kao potka, dakle, **končec po končecu**.

Kao konac za tkanje, kupovao se i siv ostali materijal potreban za izradu oglavlja. Tadašnja je trgovina nudila kvalitetnu svilu trajnijih boja, koja se mogla i prati, no bila je teško dostupna većini stanovništva zbog siromnih materijalnih mogućnosti. Zasebno su se mogle kupiti boje za tekstil pa su žene kod kuće njime same boje **svile**. Tako obojana nije bila postojana, ali se mnogo koristila. Oglavlja i odjevni predmeti ukrašeni tako obojenom svilom nisu se smjela prati na uobičajen način, čak ni smočiti pa su se prali zimi u ledenoj vodi, u kojoj se boja najmanje razlijevala.

Njega kose

Uobičajeno se održavanje higijene kose sastojalo od pranja jednom tjedno, subotom navečer, kada su se ljudi uređivali pred nedjeljnu misu. Kao sredstvo za šamponiranje služilo je cijelo kokošje jaje, koje se "strajbale" i pri pranju se pjenilo, a kosi je davalo sjaj i dobar miris. Koristilo se i posebno žutanjak i posebno bjelanjak, kao i razrijeđena voda od "luga". Naime, u vodi bi se iskuhao pepeo i služila je za pranje rublja, a pjenila se kao sapunica. U vodu za ispiranje dodavao se ocat od kojeg bi kosa postajala sjajnom i mekom. I inače, a pogotovo za nedjeljno jutro, držalo se do urednog izgleda, do toga da "steza" bude ravna a kosa koja je ostala otkrivena, "prve lasi", da bude uredno zagladena. Ženi neuredne kose upućivao se prijekor: "Nije ni stezu pregnula", a u Kašini da joj je "steza ko Šmidačuv jarek", obrastao i krhuvad.

Paculice

Najstariji stanovnici Seveškog prigorja zapamtili su da su se u prvim desetljećima dvadesetog stoljeća u njihovim domovima na ikalačkom stanu istovremeno **prebirale na prste ili na dasku** i dvije i tri paculice. Otkao bi se dio koji se sastojao od golog, praznog platna, a ukrašeni je dio dobiven tako da se u zijev ubacivala nit pamučne pređe **pisma**, vune ili svile, a zatim se pretkivalo koncem u čurku. Nastajali su geometrijski ornamenti ili geometrizirani figuralni uzorci. Takav način izrade, kod kojeg je ukras bio utkan u samu podlogu od koje je paculica sašivena, pamti se kao stariji, raniji. Kada se kasnije, u prvim desetljećima ovog stoljeća, širilo ukrašavanje vezom, **našivavanje**, ukrasni je dio bio vezen na zasebnim komadima platna, koji su se mogli otparati kada se podloga istrošila i prišiti na novu podlogu. Bilo su dakle **potšite** za razliku od ranijih. Po mišljenju mlađih generacija žena, koje su još samo kratko i u posebnim prigodama nosile paculicu, bolje je i praktičnije da je paculica potšita jer joj se vijek trajanja produžuje. Kod starijih, prebiranih paculica, dio koji se naticao na posebno uređenu kosu sakupljenu na zatiljku (nosio je naziv **nakundek**, **nakundalek** ili **kund**) bio je sasvim "pri glavi". Prvokutni ukrašeni dio (nema poseban naziv), koji se pruža prema tjemenu bio je uzak, također priljubljen uz glavu. Na rubovima je imao prišivenu usku čipku, **pletenuku**, priljubljenu uz zagladenu kosu.

Uporedba starije i novije paculice prema različiti pravokutnog dijela i širini čipke.

Kod novijih paculica, koje su u pravilu "našite", prvokutni se dio proširuje i umjesto dotadašnje uske dobiva široku, bogatu uškrobijenu čipku, koja više nije priljubljena uz kosu, već strši od iza i uokviruje ga. S vremenom je uz končecovo i laneno platno pristupačnim postajalo industrijski izrađena tanka pamučna tkanina **cajg** i različite vrste svilenih tkanina, pa se i od njih počela izrađivati podloga na koju su priljubljivi vezeni komadi platna.

Naziv "našite" (lokalni oblik u značenju izvezeno) i "našivavanje" (vezenje) označavaju vezenje plosnim bodom, tipičnim za Seveško prigorje. Površina njime može biti potpuno ispunjena, za što postoji naziv "spojnena", dakle ispunjeno, ili uzorak može biti raspoređen tako da ostavlja vidljivima dijelove podloge. Poseban naziv nosi samo jedna vrsta veza, tzv. "kosovski vez".

Paculica obavezno ima "pletenuku" čipku. Taj naziv redovito rabe stariji stanovnici Prigorja, koji noviji naziv **špice** smatraju nepotrebnim i alektiranim preuzimanjem novih izraza. Starije su žene, bake i majke opominjale mlađe da se tako ne bi smjelo govoriti, kad postoji ispravan izraz, a osim toga ta je riječ smatrana nepristojnom, vulgarnom, jer "muškarci imaju špicu". Mlađe su generacije žena usvojile taj naziv kao sasvim neutralan. Dakle, na paculicama i pečama nalazimo i tzv. "naoklone končecove pletenke" čipke koje su žene same izrađivale kukičanjem. Tadašnja je trgovina nudila bogat izbor čipke, a i žene su na podlozi od tzv. **šlara** (markizeta i organdija) na svojim "Singer" šivaćim strojevima **štkale** čipku pomoću okrugle **ramice**.

Što se tiče veza, na ukrašenim, vidljivim dijelovima paculice omiljeni su bili najrazličitiji više ili manje stilizirani, cvjetni motivi. Slušali smo o ženama koje su imale sposobnost samo jednom vijetki neku novu "mustru" na tuđoj paculici i odmah su je mogle imitirati. Također, kada su se spremale izraditi novo oglavlje kao i bilo koji drugi komad odjeće s nekim novim uzorkom, posuđivale su si međusobno tzv. "sprejem", naime gotov, već izradeni primjerak kao predložak. Većinom su žene znale same "našivavati" i "prebirati" za svoje potrebe i potrebe svoje obitelji. One koje su bile posebno nadarene, izradivale su paculice i peče manje vještima, naročito za iznimne prigode. Tako bi se majka pobrinula da se njezinoj kćeri pred udaju pripremi i desetak posebno finih i lijepih paculica. Imućnije su si žene kupovale mustre od onih koje su se time bavile, a posljednje su od njih bile poznate kao "Gregurićka" i "Bujanka" iz Dugog Sela. "Gregurićku" u Kašini pamte kao ženu odjevenu "po gradski", koja bi došla u kuću u koju je bila pozvana i mustre je prerađivala pomoću indigo papira sa svojih predložaka ili ih je iscrtavala napamet, a po želji ih i bojala. Uzorke za prebiranje izradivala je na papiru s kvadratićima.

Osim prebiranih, pamti se da su među najstarijima paculice izradene tzv. **pudanjem**. Za takvo je ukrašavanje bila potrebna posebna **mašnica** te raznobojna vuna ili kupovni pamučni konac "pismo" a na licu je tkanine ostavljala odignutu, nupuštenu nit.

Pred Drugi svjetski rat, u oskudici pređe, svile i ukrasne opreme, odjeća i oglavlje oslikavano je vodenim bojama na podlozi od markizeta. Ta je pojava kao moda naročito ovala u susjednoj Posavini, odakle se zacijelo i proširila u Prigorje. Zanimljivo je da je taj način ukrašavanja bio različito prihvaćen. Čuli smo da je bilo žena koje su njime bile oduševljene i odmah ga same preuzele, nekima je zbog siromaštva bio nedostupan kao preskup, a neke su ga odbijale stoga što boje nisu bile fiksirane i razlijevale su se čim bi se smočile.

Novija su pojava i tzv. **prištikani** ukrasi, naime aplicirani, pri čemu su uglavnom od svilene tkanine izrezani i oblikovani motivi pričivani na neku drugu, najčešće također svilenu podlogu.

Čitava vidljiva površina paculice mogla je također biti **naekšana**, a naekšane su mogle biti i pletenice.

Način ukrašavanja paculica bilo je i prišivanje raznobojnih metalnih ili staklenih kuglića **lepica** te staklenih cvjetčica, koje se nazivaju **duglovače**. Na nekim primjercima nalazimo manji broj lepica ukomponiran i raspoređen po vezenom uzorku, a na posebno skupocjenima čitav je uzorak bio oblikovan od lepica. Među takve ukrase koji su bili omiljeni, jer su svjetlucaći, pripadali su i tzv. **biseri** - sjajne, tamne ili svijetle sitne kuglice raspoređene po vezenoj površini, te tzv. **minđuši** - visoki sjajni ukrasi na djelu gdje se spaja pravokutni sa stražnjim dijelom paculice.

Napokon, kao način ukrašavanja, spomenimo prišivanje **atlasne vrpce**, **prevezača** složenog i sašivenog tako da daje efektan uzdignuti ukras te prišivanje **kilica**, kupovnog kitničarskog proizvoda u obliku cvjetića.

"Prebirana" paculica

"Spojnice"

"Kosovski vez"

"Fudara" pasuca

"Nubojani" pasuca

"Pibikani"

"Weklani" pasuca

"Mekhe" "epice"

"Piskine" "epice"

"Siced"

"Mirchali"

"Mirchali"

"Provezal"

"Provezal"

"Xlice"

Prijašnjim epohama pripadala je praksa da u paculici žena smije biti jedino u kući i oko kuće i kretati se među ukućanima. Tada je nosila starije i istrošene paculice, da bi nove sačuvala za nedjeljnu misu i svečane prigode. Kada je izlazila, bez obzira da li u najbliže susjedstvo ili na mjestu javnog okupljanja, preko paculice je vezala peču, maramu koja je prekrivala tjeme i bila navučena naprijed nad čelo a vezala se ispod brađe. U mnogim obiteljskim albumima u Sessvetskom prigrorju nailazimo na fotografije žena razičite dobi, snimljenih npr. u fotografskom ateljeu, u vinogradu ili uz kuću, na radu, na svadbi i sl., na kojima žene nose samo paculicu, što znači da je nošenje peče na javnom mjestu već napušteno. Čak štovlje, fotografije pokazuju i gologlave žene, što je tada, očigledno, prestalo biti zazorno.

Kada su kupovni rupci već prevladali kao oglavlje za svaki dan, a napušteno je i tradicijsko oblikovanje kose, za proštenja, hodočašća, veće crkvene blagdane i svečane prigode s glazbom i plesom, bilo je žena, premda u manjem broju, koje bi stavile paculicu uz još poneki komad tradicijske odjeće. U ulozi simbola koju je zadržala u okviru svadbe, paculica je "žvjeta" i dalje, sve negdje do 1940. godine i mnoge su je žene nosile jedino na svojoj svadbi i tzv. "napelavanju" nakon svadbe.

"Paculica"

"Peča"

Peča

Peča je pokrivalo za glavu u obliku kvadrata čiju dužinu stranice određuje širina tkanja. Rubovi stranica mogu imati rese od napuštenih niti ili mogu biti porubijeni. Većinom su bile tkane od končeca i pamti se da su se žene koje su ih nosile tužile da im je peča "žmehika", naime teška, nespretna i pretopla. Lanena je peča stoga dobrodošla ljeti, a kao olakšanje od ljetnih vrućina, krajevi bi se zadigli i prebacili na tjeme, naročito za vrijeme kopanja i žetve ili se vezala straga na šiji umjesto pod bradom.

Po načinu izrade starije peče imale su tkani ukras, odnosno bile su **prebirane**. U vrijeme dok se još postupalo prema tradicijskim pravilima, mlađe su žene nosile širok prebirani ukras, a starije "na uske prebirani", odnosno ne širi od tri prsta. Kao novija je pojava prevladalo ukrašavanje vezom, **našivavanje** jednako kao i na papulicama. Među starije ukrase na pečama spada i tzv. **šupljik**, a za tzv. **vecane** je još dobro pamti da se kao moda pojavilo dosta kasno, naime između prvoga i drugog svjetskog rata.

Budući da peča ima oblik kvadrata, uzorak teče uz cijele dvije stranice i čini ukrasni pravi kut koji visi na sredini leđa, dok je "prosti vučel", onaj neukrašen "previnjen" na unutrašnju stranu. Paralelno s ukrašenim stranicama prišivena je ukrasna čipka, bilo kupovna, bilo kukičana "naekšana" od končeca. Žene u dubokoj starosti i u koroti nosile su "prekprostestu" peču, dakle takvu koja nije imala drugih ukrasa osim skromne, uske i diskretne čipke.

Kupovni su rupci već nakon Prvog svjetskog rata pomalo postajali dijelom oguljiva, premda je seljačkom stanovništvu bilo teško doći do gotovog novca. Starije su ih žene počele nositi s papulicom preko tjedna pa pomalo i za nedjeljnu misu, premda su nedjeljom još nosile peču. Žene rane srednje dobi i mlađe napustile su starinsko oguljive i način češljanja i rupci su im postali jednim pokrivalom za glavu, svakodnevnim i "otsvetešnim". Žimi su to bili preštimani, skupi **plišasti** i **samatni** rupci, ljeti tanki pamučni i vuneni, tanki svileni i od deblje svile tzv. **duplični**. Naročito su omiljeni bili vuneni rupci s utkanim nitima lamea, jer se lame "kreše" (krjesi, svjetluca).

Primjeru peče nalazimo u još jednoj prigodi, u vrijeme kada je u kući "mrtvik". Čim netko umre, u kući se zakriva "zrcalo", tj. čitavo se pokriva pečom s obrazloženjem da ono "ne sme biti raskrto, jer se duša u njega ne sme gledati". To je prvotno bila tzv. **gola peča**, bez ikakvih ukrasnih detalja, no s vremenom je dobila raskošnu čipku i vez i više se ni po čemu nije razlikovala od "otsvetešnih" - blagdanskih peča. Također, čim je u kući netko umro, muškarac iz kuće odlazio je obavijestiti župnika i "donesti križe", dva križa koja će se nositi u sprovodu, te raspelo. Pečom bi se preko gornji dio okomitog i vodoravnih krakovi raspela. Obično je dva dana "mrtvik" ležao u kući "na skolkama", a u istoj je prostoriji stajalo na zid naslonjeno raspelo s pečom. To će se raspelo nositi u pogrebnoj povorci, a peča će pripasti crkvi. Ona se i posebno nazivala, naime **peča za raspelo** i prvotno nije imala nikakvih ukrasa već samo zarubijene krajeve, jer se takva, "najprostesta" smatrala prikladnom za sprovod. Kako je s vremenom na selo počeo prodirati raznovrstan materijal za ukrašavanje, čipka - pletenika počela se smatrati minimumom ukrasa. Pomalo je ta peča dobila i raskošan vez, u pravilu od bijele svile, pa čak i višebojne.

"Prebirana" peča

"Nalika" peča

"šupljik"

"Vecane" peča

Ženidba Vinka Preleca, Sevetbika Sopnica, 1900. God.

Uloga oglavlja u svadbi

Već je spomenuto da se većina djevojaka udavala oko šesnaeste godine. "Zamužne rubje" ili po novijem "vjenčanina" ili "belina" nisu nam se nažalost sačuvala niti iz međuratnog razdoblja, niti u ikakvom djelomično tradicijskom obliku. I sjećanja o oglavlju "mladenike" ne dopiru dalje od kupovnog **venčeca** s voštanim cvjetićima i **šlarom**.

Na dan vjenčanja, u očekivanju dolaska svatova, mladeniku bi obukla i kosu joj dotjerala, posebna, tome vješta žena. U uljepšavanje je spadao i "make up", namerilo na obrazima od smočenog crvenog krep papira, te dotjerivanje obrva čađom od izgorjelih šibica. Mladerkina je odjeća bila, po mogućnosti, od bijele svile, za koju je postojao pučki naziv "jorgovan". Kako je bilo prije toga, danas više nismo mogli saznati.

Kada svatovi odvedu mladenku i u njezinoj se fari obavi vjenčanje, ponovo dolaze mladenkinoj kući, gdje će se staviti cijeli dan, da bi se sutradan navečer došlo mladoženjinoj kući. U toj kući, odnosno u kući u kojoj će mladi par živjeti, održat će se obred skidanja vijenca i to u "komori" dodijeljenoj mladom paru. Tom je činu smjela biti nazočna jedino mladenkina pratilja "podneš" i opet ista vješta žena, koja je mladenku obukla, a koja će je sada presvući i počestljati je na način na koji se čestljaju udate žene. Za sada je poznato da je samo u jednom mjestu, Belovaru, postojao običaj da u skidanju oglavlja sudjeluje i glavni "mužikaš". Naime i on je došao u komoru i gudalom malo zadigao mladenkin vijenac kod sljepoočnice, nakon čega bi napustio prostoriju, jer tom činu, kad će mlada **naplesti kund** ili **paculicu privezati** ne smije biti nazočan nijedan muškarac, pa ni njezin muž.

"Prosta" paculica u svadbi

"Prosta" peča u svadbi

Kosa iznad čela počestljala se mladenki tako da je **steza** bila na sredini ili sa strane. Kosa s prednjeg dijela tjemena, a to su bile **prve lasi** ostavljena je da visi s obje strane lica. Kosa sa stražnjeg dijela omotava se **prevezačima** da bi se lakše omotala oko **kunda**. Prevezači su uske trake odrezane od bilo kakve tkanine, a kund je oblikovan od **drota**, čvrste debele žice, omotane trakama tkanine, oko kojeg se namata kosa i koji kosu pridržava. Baza trokuta priključuje se uz zatišak tako da stoji koso prema gore. Oko lijeve i desne stranice trokuta omatat će se kosa pojačana prevezačima, a oko baze trokuta kosa sa stražnjeg dijela tjemena. Događalo se i da bi poneka žena imala tako bujnu kosu da bi je bilo previše i nije se mogla namotati pa je suvišnu trebalo škarama odrezati. Sva je kosa trebala biti uredno zaglađena, a ako je rasla nisko po vratu pa se nije mogla skupiti pod paculicu, odrezala se škarama ili mašinicom za šišanje, jer je vrat morao biti gol, čist. Na tako oblikovanu kosu pričrčavanu kundem nataknuo se dio paculice, već spomenutog, karakterističnog naziva **nakundalek**, **nakundek** ili **kund** koji se pričvršćivao i zabodenim velikim pribadačama, tzv. **medenkama**, i vezanjem **dreticama** (vezicama koje se nalaze na paculici) za kund. Da bi paculica od mekanog platna na glavi imala čvrst, pravilan oblik, odozdo je ispod pravokutnog dijela bila poduprta pravokutnim komadom kartona.

Odjeća i paculica u skladu s njom, koje će mladenka tada obući, bile su **proste**. U nekim je selima to bila odjeća prevladavajuće bijele boje. Kod boljestojećih mladenki bile su uskladene čak i boje **minduša**, visećih prišivenih ukrasa na stražnjem dijelu paculice, pa su i oni bili bijeli. Izložene paculice pokazuju da je raspon boja koje se smatraju prostima vrlo širok, da ide čak do zagasito crvene boje, tzv. "škore". Bitno je da među njima ne bude živocrvena boja. Izlazak tako opremljene mladenke među goste zaseban je ritual koji se naziva **Ida sneha prve jutro v hižu** (i **nese strošek**). Premda se spominje jutro, podsjetimo se da se sve događa navečer. Na toj prostoj paculici ona nosi i prostu peču, na bijelom končecovom platnu bijelo vezanu i s bijelom pletenkom. Uz bijelu se na toj peči mogla naći i još jedna ili dvije, ali vrlo svijetle boje. Nakon otplesana tri "nofta", - plesa, a to su bili polka, valcer i drmeš, što je moglo trajati nepun sat vremena, mladenka je ponovno odlazila u komoru da bi se presvukla. Ovaj se put odjenula u **šare**, naime na odjeći i na paculici bili su bogati, živo crveni ukrasi, preko koje više nije imala peču.

"šara" paculica u svadbi

"šara" paculica u svadbi

Nakon što je nekoliko puta otplesala, i treći je put odlazila u komoru presvući se, i ovaj put u **šare**, odjeću i paculicu živo crvenih boja i bez peče. Kako smo već spomenuli, bogate su mladenke imale odjeću uskladenu do najsitnijih detalja, i dok su na prvoj, prostoj paculici minduši bili bijele boje, na "šarim" su paculicama bili žuti. Očekivalo se također da će svaki gospodar kuće bez obzira na na svoje materijalno stanje, svakako nastojati prirediti svadbu koja će se slaviti tri dana. Na svaki se način nastojalo da se ovaj dio svadbenog slavlja održi u cijelosti, naime da mladenka tri puta promijeni odjeću i oglavlje, makar ih morala posuditi. Siromašnije su obitelji nastojale da se obravi nezaoobilazno "Ida sneha prve jutro v hižu" i da se nakon toga mladenka presvuče u šaro, što je znak mlade udate žene.

Mlada sneha prvih dana nakon vjenčanja ne smije ići u crkvu, sve dok se prve nedjelje nakon vjenčanja, ponegdje subote, ne izvrši obred **napelavanja**, njezin prvi odlazak u crkvu. U toj prigodi nosila je prostu paculicu i prostu peču (s bijelom vezom). Nije smjela sama ući, već je čekala u sakristiji da je svećenik uvede i odvede do oltara, pri čemu se ona držala za kraj njegove stole. Pred oltarom ju je blagoslovio, nakon čega je slobodno smjela ići u crkvu. Stjedeće nedjelje došla bi u crkvu u šaraj paculici i peči. Mnoge su Prigorke nosile paculicu jedino na svojoj svadbi, napelavanju i u nedjelju iza toga.

"Mlada snega" iz obiteljnog albuma Anke Lohin, Kašira.

"Mlada snega"

Po završetku svoje svadbe "mlada snega" nosi odjeću i oglavlje na kojima dominira žarko crvena boja i takvu će nositi do vremena dok njezina djeca stasaju da sama sklope brak, do otprilike 35-40. godine. U žalovanju, npr. za mužem ili roditeljem, nosila je "prekproste", odjeću bez drugih ukrasa osim diskretne, uske pletenke i to najmanje godinu dana.

Mlade snega svojom odjećom i oglavljem prate tijek liturgijske godine. Za "Mladu nedelu" svaku prvu nedjelju u mjesecu, važno je pravilo sadržano u sljedećoj uzrečici: **Danes je mlada nedela, ne smeš iti u šarem k meše.** Paculica joj je za tu prigodu bila, po mogućnosti, ukrašena bijelo i plavo, a po mogućnosti, takve su joj bile i boje na odjeći.

Na Tijelovo se u crkvi sve bijelilo od bijelih pečā, prebranih i naštih bijelo, a takva je bila i odjeća. U korizmi su se na odjeći i oglavlju mladih snega naslale proste boje: zelena, smeđa, ljubičasta, a moglo je biti i malo bijele.

Izmjenjivanje proste i šare odjeće i oglavlja mladih snega bilo je obavezom još na Uskrs, koji je zahtijevao šaro, a Uskrсни ponedjeljak prosto. Božić je zahtijevao šaro.

Najstarije Prigorke, koje su samo neko vrijeme, najviše desetak godina nosile kund, pripovijedaju da su ga navečer obavezno skidale i ujutro napitale. Spavale su s njim jedino ako su rano morale ustati i izaći pa nisu imale vremena za uređivanje. Međutim, one su slušale o tome da su njihove majke i bake redovito spavale s kundem. Oslobodile su "prve las", one iznad čela i s prednjeg dijela tjemena a na kundu je ostala napletena kosa sa stražnjeg dijela glave. Pripovijedalo se i da je žena ujutro morala ustati prije svog muža, kako bi se počelajala i "pokrila" - stavila paculicu, "da je muž ne vidi kepavu" (neurednu, raščupanu).

Napitanje kunda i nošenje paculice bilo je "velika muka" pogotovo ženama bujene kose. Stariji ljudi, navikli na karakterističan profil, "zamerjali" su napuštanje kunda i paculice npr. sljedećim komentarom: "Ak nema paculicu, ne stoji joj lepe rubec neg visi na glavi kak turo". Kada više nije bilo kunda, žene su jednu pletenicu **kitu**, a bilo je žene koje su plele i čvije kite, savijale na zastjku u **punt**, svojevrsnu pundu pričvršćenu **hernadlima** i na glavu stavljale rubac. Ako je kosa bila bujna i gusta, taj je punt straga popunio i izbiočio zastjak i oblikovao profil koji je donekle bio sličan onome koji je davala paculica. Kosu žene nikada nisu skraćivale već je ostavljale njenom prirodnom rastu, tako da bi izrasla do struka i dalje više nije rasla. Bilo je nezamislivo za seosku ženu odrezati kosu, što bi ponekad učinile djevojke koje su radile u gradu i otišale se pod utjecajem građanske mode. Odrezati kosu bilo je znakom nemoralna, raskalašenosti i pokvarenosti.

Srednja i kasna dob

Na paculicama i pečama mladih snega dominira žarko crvena i uz nju otvorene, svijetle boje, svi sjeflucavi ukrasi i najbogatije čipke, jer to pristoi mladosti. Na oglavlju žena rane srednje dobi i dalje se nalaze svijetle boje, no umjerenije, decantnije. Nije se zahtijevala asketska skromnost i oglavlja su imućnih žena bila vrlo raskošna, npr. sa skupim lepicama. Crvena je boja pomalo zamjenjivana bojama koje pristaju zreloj dobi: sivom, smeđom, plavom i zelenom u tonovima koji s godinama postaju sve zagasilijima.

Paculica žene srednje dobi

Peča žene srednje dobi

Paculica starice

Peča starice

Napokon, u starosti žena je nosila sasvim bijelu odjeću, **križaninu**, samo s običnim, jednostavnim pletenkama. Dok mlada žena ne bi nipošto odjenula ili stavila oglavlje na kojem se nalazi crna boja, u oglavlju starice nalazimo crno pismo kombinirano s bijelim ili crnu čajgenu podlogu, našitu spomenutim zagasilim bojama. Premda su napustile tradicijsku odjeću i zamijenile je čajgenom, nije rijetkost ni danas da žene u dubokoj starosti pripremaju i čuvaju svoju prošlu odjeću da u njoj budu pokopane.

Zahvaljujemo kazivačima:

Marici Buhin, Danici Petir, Podgorski Ani i Barici, Anki Loini i Danici Maljak iz Kašine,
Janici i Stjepanu Kašnar, Dragi Grgat iz Lužana,
Krešimiru Fotoviću iz Dugog Sela,
Marici Fluka iz zaseoka Kraji, Paruževina,
Đurđici Levak iz Blaguše,
Barici Pavlović iz Markovog Polja,
Ani i Ljudevitu Vuger, Ani Gračak iz Vugrovcu,
Olgi Hrustić iz Planine Donje,
Miki Kučko iz Planine Gornje,
Stjepanu Pepelnjaku iz Glavnice Donje,
Juri Bahiansu, Slavici Šjerski i Sofiji Bastalić iz Moravča,
Stjepanu Bukaku iz Belovara,
Miki Kučko iz Planine Gornje
Pokojnom vič. Žnideršić Stjepanu, župniku iz Vugrovcu.
Na korisnim informacijama zahvaljujemo Katarini Vuger iz Vugrovcu.

Zahvaljujemo na posudbi vlasnicima izloženih predmeta:

Anki Loini, Danici Maljak i Ankici Šarkanj iz Kašine,
Dragici Pandek iz Prekoviđa,
Olgi Hrustić iz Planine Donje,
Sofiji Vojvodić iz Moravča,
Fluka Marici iz zaseoka Kraji, Paruževina,
Ani i Olgi Gračak iz Vugrovcu,
Mladenu Prelecu iz Sessvetske Sopnice
Nevenki Čuk iz Sessvetskih Sela
Stjepanu Beštaku iz Adamovca
Raspelo i peče za raspelo pripadaju Župnom dvoru u Vugrovcu.
Posudeni dobrotom vič. Pavla Šatraka, župnika.

Izloženi predmeti:

1. Prebrana paculica,
inv. br. 185,
Kašinec.
2. Paculica izvezena aržičina,
Vlasništvo Nevenke Čuk,
Sessvetska Sela.
3. Našite paculice s ipicama /
minkušina,
Vlasništvo Ani Gračak,
Vugrovec.
4. Prebrana paculica,
inv. br. 230,
Lužan.
5. Pustena paculica,
Vlasništvo Olgi Hrustić,
Planina Donja.
6. Načičana paculica,
inv. br. 496,
Durnovec.
7. Načičana paculica,
knjižga ulaska 859,
Šmančevac.
8. Pristikane,
inv. br. 241,
Žrpanec.
9. Spojeno,
knjižga ulaska 851,
Sessvetski Koljavec.
10. Paculica s Kosovskim vezom,
inv. br. 199,
Kašinec.
11. Paculica s metalnim ipicama,
inv. br. 202,
Kašinec.
12. Paculica sa šajji sa plišteno
ipice / duplovač,
Vlasništvo Anke Šarkanj,
Kašina.
13. Paculica s čoverna,
Vlasništvo Danice Maljak,
Kašina.
14. Paculica s prevozačem,
Vlasništvo Janice Kašnar,
Lužan.
15. Paculica s šičama,
inv. br. 661,
Sessvetska Sela.
16. Našite peče,
inv. br. 122,
Sessvetska Selića.
17. Prebrana peča,
inv. br. 509,
Durnovec.
18. Peča sa šajjikom,
inv. br. 120,
Sessvetska Selića.
19. Načana peča,
Vlasništvo Dragice Pandek,
Prekoviđa.
20. Prosta paculica,
inv. br. 181,
Paruževina.
21. Prosta paculica,
inv. br. 203,
Žrpanec.
22. Prosta paculica,
Vlasništvo Janice Kašnar,
Lužan.
23. Prosta paculica,
knjižga ulaska 862,
Šmančevac.
24. Prosta paculica,
inv. br. 182,
Paruževina.

25. Prosta peča,
Vasništvo Župnog dvora,
Vugrovec.
26. Prosta peča,
Vasništvo Župnog dvora,
Vugrovec.
27. Šara paculica,
inv. br. 20,
Kučanec.
28. Šara paculica,
knjiga ulaska 871,
Goranec.
29. Šara paculica,
inv. br. 125,
Jesenovec.
30. Šara paculica,
inv. br. 126,
Jesenovec.
31. Šara paculica,
knjiga ulaska 880,
Simunčevac.
32. Šara paculica,
knjiga ulaska 881,
Goranec.
33. Šara paculica,
inv. br. 179,
Panževina.
34. Prosta paculica,
inv. br. 178,
Panževina.
35. Šara paculica,
Vasništvo Ane Gračak,
Vugrovec.
36. Sivični rubec,
knjiga ulaska 882,
Kašina.
37. Plišasti rubec,
knjiga ulaska 883,
Kašina.
38. Dapilčni rubec,
knjiga ulaska 884,
Kašina.
39. Dapilčni rubec,
knjiga ulaska 885,
Kašina.
40. Dapilčni rubec,
knjiga ulaska 886,
Kašina.
41. Rubec,
Vasništvo Ane Gračak,
Vugrovec.
42. Tanki suveni rubec,
Vasništvo Marice Fluka,
Kraji, Panževina.
43. Tanki suveni rubec s utkanim
rešama lanca,
vasništvo Marice Fluka,
Kraji, Panževina.
44. Tanki pamašni rubec,
knjiga ulaska 887,
Sevetška Sela.
45. Prosta paculica,
inv. br. 489,
Lučan.
46. Paculica s aplikama,
Vasništvo Anke Lokin,
Kašina.
47. Prosta paculica,
Vasništvo Mladena Proleca,
Sevetška Sopnica.
48. Prosta paculica,
inv. br. 201,
Kučanec.
49. Paculica s perlicama,
Vasništvo Nevenke Čuk,
Sevetška Sela.
50. Prosta paculica,
inv. br. 534,
Seveti.
51. Šara paculica,
knjiga ulaska 888,
Goranec.
52. Šara paculica,
inv. br. 480,
Darnovec.
53. Prosta peča,
Vasništvo Župnog dvora,
Vugrovec.
54. Prosta peča,
Vasništvo Župnog dvora,
Vugrovec.
55. Prosta peča,
inv. br. 57,
Kučanec.
56. Prosta peča,
knjiga ulaska 895,
Simunčevac.
57. Prosta peča,
Vasništvo Župnog dvora,
Vugrovec.
58. Prosta peča,
Vasništvo Župnog dvora,
Vugrovec.
59. Šara peča,
Vasništvo Olge Gračak,
Vugrovec.
60. Prosta peča,
Vasništvo Župnog dvora,
Vugrovec.
61. Prosta peča,
inv. br. 186,
Sevetška Selišica.
62. Mrežna peča,
inv. br. 119,
Sevetška Selišica.
63. Prosta peča,
inv. br. 539,
Seveti.
64. Prosta peča,
inv. br. 386,
Seveti.
65. Šara peča,
inv. br. 58,
Bardikovec.
66. Prosta peča,
inv. br. 188,
Darnovec.
67. Prosta paculica,
inv. br. 184,
Kučanec.
68. Prosta peča,
inv. br. 602,
Darnovec.
69. Prekprosta peča,
inv. br. 519,
Darnovec.
70. Prekprosta peča,
inv. br. 189,
Darnovec.
71. Prosta peča,
inv. br. 20,
Blažuta.
72. Prosta paculica,
Vasništvo Ane Gračak,
Vugrovec.
73. Prosta paculica,
inv. br. 234,
Žerjavinec.
74. Prosta paculica,
inv. br. 500,
Darnovec.
75. Prosta paculica,
bez inv. br.
76. Prosta paculica,
inv. br. 163,
Lučan.
77. Prosta peča,
inv. br. 192,
Darnovec.
78. Prosta peča,
Vasništvo Župnog dvora,
Vugrovec.

Izdavač:
Muzej prigorja Sesveta

Za izdavača:
Vladimir Sokol

Autor izložbe:
Jagoda Vondraček - Mesar

Koautor izložbe:
Dubravka Habuš - Skendžić

Tekst kataloga:
Jagoda Vondraček - Mesar

Likovna postava izložbe:
Dubravka Habuš - Skendžić
Irena Petrinec
Jagoda Vondraček - Mesar

Fotografije:
Irena Petrinec
Fotodokumentacija Muzeja prigorja

Lektor:
Jadranka Varošaneć

Likovno oblikovanje kataloga:
Dubravka Habuš - Skendžić
Irena Petrinec

Tehnička izvedba izložbe:
Mato Blekić
Juna Bahren

Priprema i tisak:
Gandalf

Naklada 500 primjeraka

Izložba i katalog realizirani su sredstvima
Gradskog fonda za kulturu

Zagrebačka banka

"MANIRA"

